

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
Фундаментальна бібліотека



*Сценарій*

# **“КОЗАЦТВО”**



Одеса-2013

*Народ мій є! Народ мій завжди буде!  
Ніхто не перекреслить мій народ!..  
...Народ мій є! В його волячих жилах  
Козацька кров пульсує і гуде!*  
В. Симоненко

**Ведучий 1. Зі святом Покрови, з Днем українського козацтва!**

14 жовтня Україна відзначатиме День Українського козацтва, який збігається з одним із найвеличніших християнських свят – Покрови Пречистої Богородиці. 7 серпня 1999 р. Президент України, враховуючи історичне значення й заслуги козацтва в утвердженні української державності та його вагомий внесок у сучасний процес державотворення, визначив цю дату своїм указом.

З давніх-давен, так повелося...

Сутужно жити довелося...

Й на тернах рідної країни,

Зросло козацтво України.

Як промінь ясний з неба,

В захисниках була потреба,

І тут з'явився він – **козак**,

Сталевих шабель він мастак.

Він вільним був, із духом сильним,

Був мужнім, хвацьким та кмітливим,

Народ в обіду не давав,

Невпинно ворогів вбивав.

За святу землю, матір, Бога,

Була йому одна дорога.

За покликом людської долі,

Щоб зберегти безцінну **волю**.

Немало пройдених шляхів,

Лягло й немало ворогів,

Та лиш КОЗАК стоїть й понині,

На нашій славній Україні.

**ВЕДУЧИЙ 2.**

В сиву-сиву давнину

Козаки йшли на війну,

Бо на рідну Україну

Сунулися без упину

Ляхи, турки та татари,

Москалі та яничари.

Щоб палить сади і хати,

Щоб людей в неволю гнати.

Козаки скликають раду :

- Треба битись без пощади !

Вірні коні рвуться в битву,

Крешуть іскри з-під копита.

За чарівний спів дівочий,

За спокійні дні та ночі –  
Шаблі весело дзвенять,  
Вражі голови летять.  
І на морі, і в степах  
Наганяли вони страх,  
Бо найкращі вояки –  
Запорозькі козаки !  
І не буде переводу  
Українському народу  
Доки із глибин сторіч  
Долина козацький клич.

**Ведучий 1.** Козаччина — доба небаченого піднесення народного духу, доба видатних державних, військових, церковних та культурних діячів — будівничих національної державності, які уславили Україну, зробили її знаною в усьому світі.

Однією з думок щодо утворення самостійного Українського Козацького Війська з постійно діючим військовим центром в Подніпров'ї, що отримало назву «Січ», сталося 1386 року. Є докази історичної необхідності його утворення саме наприкінці XIV ст. Як зауважив свого часу Д.Яворницький: "Від половини XIII ст. до 1386 року влада Великого Литовського князівства не прагнула докорінно змінювати вироблені віками порядки в містах і селах руських областей. Навпаки, до фатального 1385 року литовський народ підкорявся руській культурі в усіх її проявах і держава Литовсько-Руська йшла до повного єднання".

Історики вважають, що слово «козак» має тюркське походження і означає «вільна людини», а перша згадка про козаків датована 1492 роком.

**ВЕДУЧИЙ 2.** Козацтво виникло у тяжкий для українського народу період, коли його державність була втрачена, а землі захоплені іноземними державами. Осередком козаччини стало Запоріжжя, де численні острови між рукавами Дніпра давали козакам безпеку, захист і змогу укріпитися. З XVI ст. чисельність козаків постійно зростала.

У запорозьке (низове, січове) козацтво приймали всіх, незалежно від походження та національності. Основною умовою була православна віра. Саме вона була характерною рисою духовного життя козацтва.

Тому Запорозьку Січ називали «Християнською козацькою республікою».

Починаючи з перших років існування Запорозька Січ майже безперервно вела важку збройну боротьбу разом з усією Україною за віру і незалежність свого народу. Січі були притаманні ознаки республіки: власна територія, система виборних органів влади, правові звичаї, військо.

**Ведучий 1.** Перший з достовірно відомих козацьких гетьманів — князь, політичний і військовий діяч Дмитро Вишневецький (Байда), з яким Запорізька Січ вийшла на міжнародну арену як лідер боротьби східного слов'янства проти Кримського ханства і султанської Туреччини.

Серед найвидатніших козацьких вождів — Самійло Кішка, Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Сірко, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Пилип Орлик та ін. Всі вони були видатними державними й політичними діячами, носіями ідеї незалежної, самостійної Української держави.

Займаючи бойовий пост між турками і татарами, з одного боку, і поляками — з іншого, козаки представляли собою живий бастион для всього українського народу.

*«Перед Богом нашим всевишнім, перед святою Покровою, перед українським народом і козацьким товариством — ім'ям моїх матері і батька, святою землею нашою клянусь, що готовий віддати всі свої сили і життя, захищаючи споконвічну свободу народу нашого рідного, дідівські вікові порядки та звичаї, незалежну і соборну Україну!»* (з клятви Українського козака на вірність Україні).

**ВЕДУЧИЙ 2.** Козаки піднялися у військовій справі до рівня кращих європейських армій XVII-XVIII ст., і чимало європейських правителів намагалися залучити козацтво як серйозну силу на свій бік або використати його для досягнення власних політичних цілей.

Народ ставився до запорожців з повагою і любов'ю, сприймав їх як символ мужності, честі, людської і національної гідності.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою української культури.

**Ведучий 1.** Історія козацької символіки є надзвичайно цікавою і потрібною у розбудові молодого Української держави. Адже подібні риси можна знайти і в атрибутиці українців, виходячи з того, що розвиток козацтва мав значний вплив на українське прапорництво й емблематику. Українське козацтво мало свої символи-відзнаки, або клейноди. **Клейнодами** називали у козаків військові знаки, або атрибути влади при яких проходили у них великі і малі ради, і які використовувалися старшинами, відповідно посаді кожного з них. Серед них - корогва, бунчук, булава та печатка з гербом. Згодом до клейнодів долучили пірначі, литаври, значки, палиці, тощо.

**ВЕДУЧИЙ 2.** Найбільшою святинею козацтва вважалася **корогва** - прапор, він був одним із найважливіших клейнод гетьмана і всього Війська Запорізького. Перші документальні згадки про козацькі прапори відносяться до другої половини VI ст. Їх шили із найдорожчих тканин та оздоблювали вишивкою і гаптуванням. Найчастіше золотом вишивали образ Покрови Пресвятої Богородиці Діви Марії- заступниці козацтва. Трапляються на бойових козацьких прапорах образи святих, найчастіше архістратига Михаїла, а також хрести, сонце, місяць. Козацькі прапори були здебільшого блакитного, жовтого, жовто-блакитного, білого, малинового, червоного й чорного кольорів.

До військових клейнодів інколи відносили й **козацьку гармату**. Можливо, це було пов'язано з тим, що артилерія була дуже дорогою. І тому на Січі гармати зберігались у військовій скарбниці, в потаємному місці нарівні з коштовностями.

**ВЕДУЧИЙ 1.** Козацьку гармату відносять до клейнодів, можливо, й тому, що вона була серед перших козацьких клейнодів, наданих реєстровим козакам польським королем Стефаном Баторієм у 1576 р. Про гармату як про почесний клейнод згадує й

Павлюк у листі до козаків від 1637 р., де він повідомляв: «Зволили писати до нас, товаришів своїх, відказуючи за військові клейноти, цебто, за гармату... Взяти ми її як свій власний кленот і скарб військовий...». На жаль, наступного року козаки під проводом того таки Бута програли битву від Боровицею, «в бою стратили гармату, корогви, комишину, печать — клейноти, всі королем надані». З-поміж клейнодів Богдана Хмельницького часів Національно-визвольної війни 1648—1657 рр.

Самійло Величко згадує і «3 легкі польові гармати»

**ВЕДУЧИЙ 2.** Найважливішу ознаку влади кошового отамана становила **булава** - палиця з горіхової деревини завдовжки 50-70 см зі срібною чи визолоченою кулею на кінці. Булава розкішно оздоблювалася, здебільшого смарагдами і перлами. Вона завжди була на видному місці; під час переговорів- у руках гетьмана, а під час виборів- на столі.

Важливим атрибутом влади був **бунчук**- древяне завдовжки 2-2,5 м, верхівку якого прикрашали кулька-маковиця, від якої донизу звисали пасматкінського волосся й червоні мотузки. Бунчук козакам вперше офіційно надав польський король Стефан Баторіє у 1578 році як знак звитяги.

Символом влади судді була військова **печатка**. Нею утверджувалися всі офіційні документи Війська Запорізького, видані кошом універсали, маніфести, привілеї, дипломатичне листування. Символом влади військового писаря був срібний **каламар**, відзнакою довбуша- **литаври**. Існувало правило, що без ударів довбуша в литаври не можна було скликати Січову раду.

Важливе місце в системі козацької символіки займали **герби**. Серед них виділяються герби Війська Запорізького, а також особисті герби гетьманів і козацької старшини, а також міські герби. Усі козацькі клейноти зберігались в січовій Покровській церкві, й носилися тільки за наказом кошового отамана.

**Лук** є важливим елементом на портретах козацької старшини, наприклад - на відомому портреті Байди Вишневецького. Лівою рукою Байда тримає шаблю, якої майже не видно, а правою - лук з поставленою на тятиву стрілою. Про не випадковість зображення легендарного Байди з луком свідчить широко знана дума, в якій оповідається, як козацький герой розправився зі своїми катами за допомогою лука та стріл. Присутній лук і на портретах інших лицарів: Петра Сагайдачного (гравюра при вірші Саковича на погреб гетьмана), козака на заставках карт України Гійома де Боплана тощо. Чи не найпопулярнішими фігурами української геральдики теж є зображення лука й стріл. Можна припустити, якби остання розвивалася самостійно, то ці фігури посіли б у ній місце таких почесних геральдичних знаків, як меч та шабля.

**ВЕДУЧИЙ 1.**

Найголовнішим атрибутом козацького одягу були шаровари. Першою згадкою про них вважається опис Грека Полідевка, який жив у II столітті. Він пише: «Таври і скити мають широкі штани і називають їх шароварами». Особливістю шаровар є їхня зручність і пристосованість к погодним умовам. Козак вдягнений в них з легкістю міг проводити рухи ногою не відчуваючи скованості. Окрім цього, шаровари приховували зародження удару ногою, що

часто допомагало в бою.

Наступний необхідний елемент козацького одягу є вишита сорочка. Найзагадковішим елементом вишиванки є її узор. Не даремно саме їм присвячена низка праць вчених-дослідників, узагальнюючи які можна стверджувати, що вишивка на сорочці - це закодована система знаків, яка захищає людину від негативних впливів оточуючого середовища.

**ВЕДУЧИЙ 2.** Доповнювався козацький костюм такими аксесуарами як пояс і шапка. Шапка часто слугувала козакам за кишеню: вони ховали там кисет, люльку, кресало тощо. Пояс поділявся на два типи: парадні і бойові. Перші були вишиті з тканини, козаки намотували їх навколо себе і ходили «як той лицар». Другі – виготовлені із шкіри або волосся, слугували для бойових походів. У них передбачалося місце для пістолі, люльки, шаблі та кинджалів. В залежності від пори року та погоди козаки комбінували різні види одягу: наприклад одягал піджупанник, а зверху жупан. В холодну пору року користувались кожухами та шубами.

Козацьким взуттям переважно були чоботи та постоли. Чоботи шили з юхти, з високими халявами, без підборів. Це взуття було зручним для їзди верхи. Згодом, з XVIII століття, взуття стали шити з підборами.